

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження визначається недостатньою розробкою у вітчизняній історичній науці проблеми повоєнних репресій на території України та особливостей репресивної політики влади повоєнного періоду.

Політична історія 20-х – першої половини 80-х років – це історія необмеженого панування номенклатурно-комуністичної системи, яка лише починає об'єктивно вивчатись і фактично є цілиною для дослідників. Тяжкою спадщиною повоєнної доби є масові репресії, які чинились сталінським режимом та його провідниками на території України та жертвами яких стали представники всіх верств населення. Фільтрація населення на визволеній території, голод 1946-1947 рр., переслідування національної інтелігенції, придушення патріотичного руху супротиву, знищення Української автокефальної і греко-католицької церков, переслідування духовенства та віруючих різних конфесій, примусові депортації, постійний політичний, економічний, ідеологічний тиск – це наслідок існуючої в ті часи репресивно-каральної системи.

Дослідження повоєнних репресій дає змогу збагатити історичну науку новим оригінальним і фактичним матеріалом, аргументовано викрити злочинну діяльність Й. Сталіна, його оточення та створеної ним репресивно-каральної машини. В роки розбудови Української держави виключно важливим є процес переосмислення багатьох проблем нашої історії. Лише з урахуванням минулого, в тому числі і тих драматичних подій, які принесли повоєнні репресії, українське суспільство може йти в майбутнє.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із розробкою планової теми: «Актуальні проблеми української історії ХХ століття» (№ держреєстрації 0104U4010975) кафедри історії України Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Особистий внесок автора полягає в здійсненні аналізу масових політичних репресій у повоєнні роки. Запропоноване дослідження здійснено в межах державної програми з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією».

Об'єктом дослідження є репресивно-каральна політика владних структур України в повоєнний період, її наслідки та специфічні особливості.

Предметом дослідження є репресії проти населення України в перше повоєнне десятиріччя.

Метою дослідження є всебічне висвітлення повоєнних репресій і терору проти різних категорій населення з боку каральних правоохоронних органів, партійного апарату, органів влади та управління, з'ясування причин та наслідків діяльності репресивно-каральної системи.

Для досягнення мети в дисертації розв'язуються наступні **завдання**:

- проаналізувати сучасний стан досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній історіографії;
- опрацювати опубліковані та ввести до наукового обігу невідомі документальні матеріали, з'ясувати їхню джерелознавчу цінність;

- розкрити політику радянського уряду, спрямовану на знищення української національної свідомості, показати шляхи її формування, участь в ній державних органів влади, партійних та правоохоронних органів;

- висвітлити повоєнні репресії проти різних соціальних категорій населення України;

- дослідити взаємовідносини влади та органів суду, спецслужб та інших силових структур, їх вплив на розвиток репресивної системи, розкрити форми, методи, способи фабрикації і фальсифікації справ і політичних процесів;

- з'ясувати особливості та специфіку репресивної діяльності, притаманної різним регіонам України;

- узагальнити результати дослідження й показати можливості їх практичного застосування в наш час.

Хронологічні рамки охоплюють період 1944-1953 рр., починаючи зі звільнення території України від німецько-фашистських загарбників до смерті Й. Сталіна в 1953 р.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію України, що входила в повоєнні роки до складу СРСР, з урахуванням тогочасного адміністративно-територіального поділу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексній характеристиці повоєнних репресій тоталітарного режиму проти населення на всій території України. В ході дослідження опрацьовано маловідомі документи та матеріали вищого та місцевого політичного керівництва, органів державної влади, правоохоронних органів, що дозволило детально відтворити механізм проведення репресій у повоєнні роки.

З'ясовано причини й наслідки репресивної політики влади в повоєнний період, шляхи її формування, кількісний склад громадян, репресованих у різні роки досліджуваного періоду. Проведено аналіз репресивного законодавства та нормативно-правової основи повоєнних часів. Встановлено етапи формування юридичної бази репресивно-каральних заходів. Охарактеризовано еволюцію карально-репресивної системи в Україні повоєнних часів. Звернуто особливу увагу на маловідомі факти свавілля правоохоронців та органів судочинства. Проаналізовано значну кількість особових справ репресованих, що дало змогу відтворити цілісну картину та наслідки повоєнних репресій, показати незаконні методи слідства, факти фальсифікації справ.

Обґрунтовано особливості репресивної політики проти різноманітних соціальних прошарків населення, її специфіку та основні закономірності в різних регіонах України. Доведено, що в повоєнний період репресіям були піддані практично всі національні групи, що проживали в Україні. Проаналізовано специфіку взаємовідносин держави і церков у повоєнний період, що знайшли своє відображення у вибіркового переслідуванні духовенства та віруючих різних конфесій, руйнуванні культових споруд, підпорядкуванні свободи совісті партійній ідеології.

Практичне значення дисертації полягає в можливості застосування її матеріалів, актуалізованих джерел, узагальнених результатів при подальшому

вивченні історії політичних репресій повоєнних років у викладанні курсів з відповідних тем історії України, при підготовці спеціальних та наукових праць, висвітленні питань повоєнних репресій у багатотомній науковій серії книг «Реабілітовані історією», написанні навчальних підручників, монографій з історії повоєнного терору в Україні. Положення і висновки, викладені в дисертації та публікаціях автора, збагачують певними деталями загальну концепцію історії нашої держави, розкривають основні фактори функціонування тоталітарної системи в повоєнні роки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні кафедри історії України Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 13 від 28 травня 2010 р.). Результати дослідження викладені автором на науково-методичній конференції «Гуманітарно-економічні дослідження» (Миколаїв-Одеса, 2008), міжнародній науково-методичній конференції «Німці Півдня України. Історія та сучасність» (Миколаїв, 2009), щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2009» (Миколаїв, 2009), на міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2010: Стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, Крим, Україна, 2010).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 8 наукових робіт автора загальним обсягом 4,72 ум. друк. арк., серед яких 7 статей у фахових виданнях. Одну з робіт виконано в співавторстві з молодим науковцем І. Ніколаєвим, в якій особистий внесок автора полягає в узагальненні матеріалів архівно-кримінальної справи на Є. Хайкіна.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та виконанню основних завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, списку скорочень, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, додатків (20 позицій), списку джерел та літератури (332 позиції). Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок, з них основного тексту 177 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, визначається мета і завдання, об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні межі, наукова новизна, практичне значення та апробація результатів дисертації.

Перший розділ дисертації **«Історіографія та джерельна база. Теоретико-методологічні засади дослідження»** складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. **«Стан наукової розробки теми»** визначено основні етапи розвитку історіографії проблеми, перший з яких (кінець 40-х – середина 80-х рр. ХХ ст.) характеризується реалізацією репресивних заходів, розгортанням процесу десталінізації та ідейною боротьбою в умовах «холодної війни» радянської та діаспорної історіографії. Пріоритет у дослідженні повоєнної репресивної політики належить зарубіжним дослідникам Д. Армстронгу¹, який коротко з'ясував розвиток організованого українського

¹ Armstrong John A. Ukrainian Nationalism 1939-1945. – New York, 1955. – 322 p.